

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઝ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

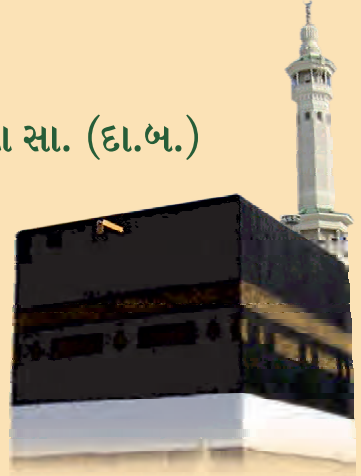
ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.ખ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જમિઅતુલ ઝનાત ટંકારીઆ
મુ.પો. ટંકારીઆ,
તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

www.maarifulqurangujarati.com

કાનૂની ચેતવણી: ● આ તફસીરનો હેતુ ફી-સબિલિલ્લાહ પ્રચાર પ્રસારનો છે, જેથી કોઈપણ વ્યક્તિએ પ્રસ્તુત વેબસાઈટના કોઈપણ સાહિત્યનો અથવા તેના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ વેપારી ધોરણે કરવાની અથવા કિતાબ સ્વરૂપે છપાવવાની સખત મનાઈ છે. માત્ર ઓનલાઈન શેરીંગ કોઈપણ પ્રકારના એડીટીંગ સિવાય કરી શકાય છે.

● પ્રકાશક પાસે આ તફસીરના પ્રિન્ટેડ કોપીના સર્વ હક્ક કોપી રાઇટેડ હોવાના કારણે મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીમાંથી પ્રકાશક અને અનુવાદકનો પ્રિન્ટેડ કોપીનો પેજ નંબર, ભાગ નંબરનો હવાલો આપી કોઈ ફકરો કે વાક્ય કોઈ કિતાબ અથવા લેખમાં કોઈપણ જાતના એડીટીંગ વિના લખી / છાપી શકાય છે.

● આ બાબતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર સામે કાયદેસરની કાનૂની કાર્યવાહી કરવાની સખત ચેતવણી આપવામાં આવે છે.

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

Designed and Typesetting By: Safwan Patel Khanpuri

પ્રકરણ (૭૫)

સૂરએ કિયામહ

સૂરએ કિયામહ મક્કામાં નાઝિલ થઈ, તેની ચાળીસ આયતો અને બે રુકૂઅ છે.

આયતો : (સૂરએ કિયામહ : આયત નં. ૧ થી ૪૦)

﴿سُورَةُ الْقِيَامَةِ مَكِّيَّةٌ ۝ ٣١﴾ ﴿تَبَعَهَا ٢﴾

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝﴾

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۝ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ

أَلَّنْ نَجْعَمَ عِظَامَهُ ۝ بَلَىٰ قَدِيرِينَ ۝ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ ۝ بَلْ يُرِيدُ

الْإِنْسَانَ لِيَفْجُرَّامًا ۝ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۝ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ۝

وَحَسَفَ الْقَمَرُ ۝ وَجِيعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ

الْبَقَرُ ۝ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝ يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ

يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۝ وَلَوْ أَلْقَىٰ

مَعَاذِيرَهُ ۝ لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۝ إِنَّ عَلَيْنَا جِئْعَهُ وَ

قُرْآنَهُ ۝ فَإِذَا قَرَأَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ۝ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتَهُ ۝ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ

الْعَاجِلَةَ ۝ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ۝ وَجُودَهُ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ۝ إِلَىٰ رَبِّهَا

نَاضِرَةٌ ۝ وَجُودَهُ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ۝ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ۝ كَلَّا إِذَا

بَكَتِ السَّرَاقُ ۝ وَقِيلَ مَنْ سَرَّاقٍ ۝ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ۝ وَالتَّتَعَتِ السَّاقُ

بِالسَّاقِ ۝ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ۝ فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّىٰ ۝ وَلَكِنْ كَذَّبَ

وَتَوَلَّىٰ ۙ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ۗ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ۙ ثُمَّ أَوْلَىٰ

لَكَ فَأَوْلَىٰ ۙ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ۗ أَلَمْ يَكُن نُّطْفَةً مِّنْ

مَنْيِّ يُمْنَىٰ ۙ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَحَاقَ فَسْوَىٰ ۙ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ

وَالْأُنثَىٰ ۗ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِعَدِيمٍ ۗ أَلَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۙ

તરજુમો :

અલ્લાહના નામથી શરૂ કરું છું જે ઘણો જ દયાળુ અને કૃપાળુ છે.

કસમ ખાઉં છું ક્યામતના દિવસની (૧) અને કસમ ખાઉં છું તે જાતની કે જે બુરાઈ ઉપર નીંદા કરે; (૨) શું માનવી એવું વિચારે છે કે અમે તેમના હાડકાં એકઠા કરીશું નહીં! ? (૩) કેમ નહીં; અમે તેના ટેરવાં(સુદ્રાં)ને ઠીક કરી શકીએ છીએ. (૪) બલકે માનવી ઈચ્છે છે તેની સામે (મવિધ્યમાં પણ) દુષ્ટતા આચરતો રહે. (૫) પૂછે છે, ક્યામતનો દિવસ ક્યારે આવશે ? (૬) પછી જ્યારે આંખો અંજવા લાગે (૭) અને ચંદ્રને ગ્રહણ લાગે (૮) અને સૂરજ અને ચંદ્ર ભેગા થાય (૯) તે દિવસે માનવી કહેશે, નાસીને ક્યાંક ચાલ્યો જાગી? (૧૦) કોઈ નથી, ક્યાંય નથી બચાવ (૧૧) તારા પરવરદિગાર પાસે જઈ થોભવાનું છે. (૧૨) માનવીને તે દિવસે બતાવી દેશે જે તેણે આગળ મોકલ્યું અને જે તેણે પાછળ છોડ્યું. (૧૩) બલકે માનવી પોતાની દલીલ (પોતાનો સાક્ષી) આપમેળે છે. (૧૪) ભલે તે પોતાના બહાના રજુ કરી નાંખે. (૧૫) હું નબી (ﷺ) ! તે(વહી)ના ઉપર પોતાની જાભ (વહી ઊતરતી વખતે) ન ચલાવો જેથી તેને જલદી શીખી લો. (૧૬) નિ:શંક ! તે અમારી જવાબદારી છે તેને (તમારી છાતીમાં) સંગ્રહી રાખવું અને (વહી ઊતરી ચૂક્યા પછી) તમારી જાભથી પઢવું. (૧૭) તેથી જ્યારે અમે (ફરિશ્તાની જાભથી) પઢવા લાગીએ તો પઢવામાં (સંપૂર્ણ એકાગ્રતા સાથે) તેની સાથે રહો. (૧૮) પછી નિશ્ચિત અમારી જવાબદારી છે તેનો ખુલાસો કરવો. (૧૯) હે કાફિરો ! ક્યામત વિશે તમારી માન્યતા છે તેવું કંઈ નથી બલકે તમે પસંદ કરો છો જે જલદી ચાલ્યું જાય. (૨૦) અને તેને

અવગણો છો જે (આખિરત) પાછળથી આવે. (૨૧) તે દિવસે કેટલા મોંઢા (હરખ)થી પ્રફુલ્લિત હશે. (૨૨) પોતાના પરવરદિગારને નિહાળતા. (૨૩) (અને) તે દિવસે કેલા મોંઢા ઉદાસ હશે. (૨૪) એવું વિચારતા હશે કે તેમના ઉપર તે આવશે જેનાથી કેડ ભાંગી જાય. (૨૫) (જેવું તમે વિચારો છો કે આ જગત કાયમી છે એવું) કંઈ નથી, જ્યારે (બીમારનો) જીવ હાંસડી સુધી પહોંચી જાય (૨૬) અને લોકો કહે છે, અરે ! કોઈ મંત્ર પઢનાર (સાજો કરનાર) છે ? (૨૭) અને તે (મરનાર) જાણી લે છે કે (આ દુનિયાએથી) વિદાય થવાનો સમય આવી ગયો છે. (૨૮) અને પીંડી ઉપર પીંડી વીટળાઈ ગઈ. (૨૯) તે દિવસે તારા પરવરદિગાર તરફ ખેંચાઈને ચાલ્યા જવાનું છે. (૩૦) પછી (આખિરતના ઈન્કારીઓ) ન તો ચકીન લાલ્યા ન જ નમાઝ પઢી. (૩૧) પછી જૂઠાડ્યું અને મોંઢું ફેરવ્યું. (૩૨) પછી પોતાના ઘરે અભિમાન કરી પાછો ફર્યો. (૩૩) (તે વ્યક્તિને કહેવામાં આવશે) તારી ખરાબી ઉપર ખરાબી થનાર છે. (૩૪) ફરી (સાંભળ !) તારી ખરાબી ઉપર ખરાબી થનાર છે. (૩૫) શું માનવી એમ ધારે છે કે તેને છુટ્ટો છોડી દેવામાં આવશે ? (૩૬) શું તે એક વીર્યનું ટીપું માત્ર ન હતો જે ટપક્યું !? (૩૭) પછી ગંઠાયેલું લોહી, પછી તેણે (અલ્લાહે) તેને બનાવ્યો અને સંપૂર્ણ (માનવી) બનાવી ઉઠાડ્યો. (૩૮) પછી તેણે તેને નર અને નારી બનાવ્યા (૩૯) તો શું તે (અલ્લાહ તઆલા કયામતમાં) મરેલાંને પુનઃજીવિત કરવાની શક્તિ નથી ધરાવતો!? (૪૦)

તરજુમો / તફસીર :

અત્રેથી કુર્આનના અરબી સ્ક્રીપ્ટ હેઠળ "તરજુમો / તફસીર" વિભાગના નામે દારુલ ઉલૂમ કંથારીઆથી પુનઃ પ્રકાશિત થયેલ મવલાના ગુલામ મુહમ્મદ સાદિક રાંદેરી (૨હ.)નો તરજુમો વાંચકોના લાભાર્થે સૌજન્યથી આભારસહ લીધેલ છે. – સૌજન્ય દારુલ ઉલૂમ કંથારીઆ / મવલાના ગુલામ મુહમ્મદ સાદિક રાંદેરી (૨હ.)

.....

હું કિયામતના દિવસના સોગંદ ખાઉં છું (૧) અને હું એવા નફસના સોગંદ ખાઉં છું જે પોતાને ઠપકો આપે. (૨) શું ઈન્સાન એમ ધારે છે કે અમે તેનાં

હાડકાં કઠી ભેગાં નહિ કરીએ ? (૩) કેમ નહિ, અમે તેનાં ટેરવાં સુદ્ધાંને દુરુસ્ત કરવા શક્તિમાન છીએ, (૪) પણ માણસ તો એવું ઈચ્છે છે કે પોતાના ભવિષ્યમાં પણ (બેધડક) પાપાચાર કરતો રહે. (૫) (તેથી જ ઈનકાર તરીકે) પૂછે છે કે ક્રિયામતનો દિવસ ક્યારે આવશે ? (૬) પણ જ્યારે આંખો અંજાઈ જશે (૭) અને ચંદ્રને ગ્રહણ લાગશે (૮) અને સૂર્ય તથા ચંદ્ર ભેગા કરી દેવામાં આવશે (૯) તો તે દિવસે માણસ કહેશે કે હવે ક્યાં નાસી જાઉં ? (૧૦) કંઈ નહિ, કોઈ પણ આશ્રયનું સ્થાન નથી. (૧૧) તે દિવસે આપના પરવરદિગારની પાસે જ જઈ થોભવાનું છે. (૧૨) તે દિવસે માણસને તેના બધા આગલા અને પાછલા કર્મોની ખબર આપવામાં આવશે, (૧૩) બલકે માણસ પોતાની સ્થિતિનો પોતે જ ખૂબ જાણકાર હશે. (૧૪) ભલે ને (જાહેરમાં) તે પોતાના બહાનાં રજૂ કરી નાખે. (૧૫) (હે નબી (સલ. !)) વહી ઉતરવા દરમિયાન એ (કુર્આન)ના પઢવા પર પોતાની જીભ ન હલાવો કે જેથી એને આપ ઉતાવળે શીખી લો, (૧૬) (કેમ કે આપના હૃદયમાં) એને એકત્ર કરવું અને (આપની જીભથી) એને પઢાવી દેવું અમારે શિરે છે. (૧૭) તો ફરી જ્યારે અમે એને (ફરિશ્તાની ઝબાની) પઢવા લાગીએ ત્યારે આપ (એકાગ્રતાથી) તેના પઢવાના તાબે રહો. (૧૮) પછી તેનું (લોકો સમક્ષ આપના મુખથી) વર્ણન કરાવી આપવું પણ અમારે જ શિરે છે. (૧૯) (હે કાફિરો ! ક્રિયામત વિશે તમે ધારો છો તેવું) કંઈ નથી, બલકે તમે દુનિયાની માયા રાખો છો (૨૦) અને આખિરતને ત્યજી બેઠા છો, (૨૧) (પણ) તે દિવસે કેટલાંક મુખડા હરખથી તાજા હશે (૨૨) (અને) પોતાના પરવરદિગારની તરફ નિહાળતા હશે (૨૩) અને તે દિવસે કેટલાંક મોઢાં ઉદાસ હશે. (૨૪) તેઓ ધારતા હશે કે તેઓના ઉપર તે (આફત) આવશે કે જેથી કેડો ભાંગી જાય. (૨૫) (આ જીવન અમર) નથી જ, જ્યારે પ્રાણ હાંસડી સુધી પહોંચી જાય છે (૨૬) અને કહેવામાં આવે છે : અરે, કોઈ મંતર ભણનાર (સાજો કરનાર) છે ? (૨૭) અને તે (મરનાર)ને ખાતરી થઈ જાય છે કે હવે (સૌથી) જુદાઈનો વખત આવ્યો, (૨૮) અને પિંડલી પર પિંડલી વળગી જાય છે. (૨૯) તો તે દિવસે આપના પાલનહારની તરફ જ ખેંચાઈને જવાનું છે. (૩૦) છતાં તે (અલ્લાહ પર) ન યકીન લાવ્યા અને ન તેણે નમાઝ પઢી, (૩૧) પરંતુ તેણે (અલ્લાહ તથા રસૂલને) જૂઠાડ્યા, અને (અહંકારથી) મોઢું ફેરવ્યું, (૩૨) પછી તે

પોતાને ઘેર ઈતરાજી કરતો ગયો (૩૩) તારી ખરાબી પર ખરાબી થનાર છે. (૩૪) ફરી (સાંભળ) તારી ખરાબી પર ખરાબી થનાર છે. (૩૫) શું ઈન્સાન એમ ધારે છે કે તેને એમ જ છોડી દેવામાં આવશે ? (૩૬) શું તે એક વીર્ય બિંદુ ન હતો ? જે (ગર્ભસ્થાનમાં) ટપકાવવામાં આવ્યું હતું. (૩૭) ફરી તે લોહી (માંસ)નો લોચો બન્યો. પછી (અલ્લાહે) તેને (મનુષ્ય) બનાવ્યો, તો યોગ્ય અવયવો બનાવ્યા. (૩૮) ફરી તે (માનવીની બે જાતિ બનાવી) નર અને નારી. (૩૯) તો શું અલ્લાહ તઆલા (કિયામતમાં) મુરદાઓને સજીવન કરવા શક્તિમાન નથી ? (૪૦)

વિસ્તૃત વિવરણ :

لا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ وَلَا أَقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَمَةِ (લા) વધારાનો છે, જ્યારે "કસમ" કોઈ વિરોધીની વાતના રદિયા માટે ખાવામાં આવે છે તો તેની શરૂઆતમાં "લા" શબ્દ તે વ્યક્તિની ખોટી માન્યતાના નકાર માટે વધારે ઉપયોગ થાય છે અને અરબીના રૂઢિપ્રયોગમાં આવો ઉપયોગ પ્રખ્યાત છે. આપણી ભાષામાં પણ અમુક સમયે કોઈ ખૂબ તાકીદપાત્ર વર્ણન કરતાં પહેલાં કહેવામાં આવે છે, "નહીં !" પછી પોતાનો મૂળ હેતુ કહેવામાં આવે છે. આ સૂરતમાં કયામત અને આખિરતના ઈન્કારીઓને ચેતવણી અને તેમની શંકાઓનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે. સૂરતની શરૂઆત કયામત પછી નફ્સે લવ્વામહની કસમોથી કરવામાં આવી છે અને કસમના જવાબનો ઈશારો સુષુપ્ત છે એટલે કે કયામત અવશ્ય આવીને રહેશે. કયામતની કસમ તો તેની મહાનતાની સાબિતી માટે યોગ્ય સ્થળે હોવું દેખીતું છે, એ જ પ્રમાણે નફ્સે લવ્વામહની કસમમાં પણ તેની મહાનતા અને સ્વીકૃતિ અલ્લાહ તઆલા પાસે જાહેર છે. નફ્સનો અર્થ પ્રાણ અથવા રૂહ હોવાનો મશહૂર છે અને લવ્વામહ لَوْمُ એ لَوْمُ (લવ્મ) બંને ફત્હે લામથી બને છે જેનો અર્થ તિરસ્કાર કરવો અને નીંદા કરવી થાય છે. "નફ્સે લવ્વામહ"થી ભાવાર્થ તે નફ્સ છે જે પોતાના કર્મોનો હિસાબ કરીને પોતાની જાત સાથે લડતો ઝઘડતો અને ટીકા કરતો રહે એટલે કે જે ગુનાહ થઈ ગયા હોય અથવા વાજિબ અમલમાં ઉણપ રહી ગઈ હોય તેના ઉપર પોતાની જાતની ટીકા કરતો રહે કે તે આવું શા માટે કર્યું અને સારા કર્મો તથા ભલાઈ વિશે પણ પોતાની જાતની ટીકા કરતો રહે કે આનાથી વધારે સારા નેક કામો કરીને

ઉચ્ચ દરજ્જાઓ કેમ પ્રાપ્ત ન કર્યા ! મતલબ કે સંપૂર્ણ મો'મિન પોતાના દરેક કૃત્યો ઉપર ભલે તે ભલાઈનું હોય કે બુરાઈનું, નેકીનું હોય કે ગુનાહનું તેમાં પોતાની હંમેશા ટીકા કરતો રહે છે. ગુનાહ અને વાજિબમાં ઉણપથી ટીકા કરવું તો દેખીતું છે પરંતુ ભલાઈ અને નેક કામો વિશે ટીકાનું કારણ એ છે કે હે નફ્સ ! તું આ નેકી આનાથી વધારે પણ કરી શકતો હતો તો તે વધારાથી તું કેમ વંચિત રહ્યો ? આ તફ્સીર હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) અને તફ્સીરના બીજા ઈમામોથી નકલ થઈ છે. (ઈબ્ને કધીર) આ જ ભાવાર્થના કારણે હઝરત હસન બસરી (રહ.)એ નફ્સે લવ્વામહની તફ્સીર નફ્સે મો'મિનહથી કરી છે અને કહ્યું કે અલ્લાહની કસમ મો'મિન તો હંમેશા દરેક પરિસ્થિતિમાં પોતાના નફ્સની ટીકા કરતો જ રહે છે. ગુનાહ ઉપર તો દેખીતું છે જ પરંતુ પોતાની નેકીઓ અને ભલા કામોમાં પણ તે અલ્લાહ તબારક વ તઆલાના મુકાબલામાં પોતાની ઉણપ અને ઓછપને અનુભવે છે, કારણ કે તેની ઈબાદતનો હક પૂરો કરવો તો કોઈની ક્ષમતામાં નથી તેથી હક અદા કરવામાં ભૂલથાપ અને ઉણપ તેની સામે રહે છે તેથી પોતાની જાતની ટીકા કરતો રહે છે.

નફ્સે લવ્વામહની તફ્સીર :

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.) અને હસન બસરી (રહ.) વગેરેની આ તફ્સીર છે કે નફ્સે લવ્વામહની કસમ ખાવી અલ્લાહ તઆલા તરફથી આવા નુફ્સે મો'મિનહના સન્માન અને ઈજ્જતની જાહેરાત માટે છે જેઓ પોતે પોતાના અમલોનો હિસાબ કરીને પોતાની ભૂલો અને ઉણપો ઉપર અફ્સોસ કરે છે અને પોતાની જાતની ટીકા કરતો રહે છે.

નફ્સે લવ્વામહ અને મુત્મઘન્નહ :

નફ્સે લવ્વામહની આ તફ્સીર પ્રમાણે નફ્સે મુત્મઘન્નહ (સંપૂર્ણ સંતોષિત આત્મા) પણ તેમાં સામેલ છે. આમ લવ્વામહ અને મુત્મઘન્નહ એ બંને નફ્સે મુત્તકીના લકબ છે.

નફ્સે અમ્મારા, લવ્વામહ અને મુત્મઘન્નહ :

સુફી લોકોએ તેમાં આ ખુલાસો કર્યો છે કે નફ્સ પોતાની પ્રકૃતિના આધારે **أَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ** (અમ્મારતુ બિસ્સૂઈ) "ગુનાહો પ્રત્યે આકર્ષનાર" હોય છે, એટલે કે

માણસને ખરાબ કૃત્યો તરફ બોલાવવા અને તેમાં સંડોવવાનું આમંત્રણ આપે છે પરંતુ ઈમાન અને નેક અમલ તથા રિયાઝત અને સંઘર્ષથી તે નફ્સે લવ્વામહ બની જાય છે કે બુરાઈ અને ઉણપ ઉપર પસ્તાવો થવા લાગે છે પરંતુ તેનો બુરાઈથી સંપૂર્ણ સંબંધ કપાઈ જતો નથી હોતો, આગળ નેક કૃત્યોમાં પ્રગતિ અને અલ્લાહ તઆલાની નિકટતાની પ્રાપ્તિના પ્રયત્નો કરતાં કરતાં જ્યારે તેની હાલત એવી થઈ જાય છે કે શરીઅત તેનો સ્વભાવ બની જાય અને શરીઅત વિરુદ્ધના કામથી તેને સ્વાભાવિક નફરત થવા લાગે તો તે નફ્સનો લકબ મુત્મઈઝહ થઈ જાય છે. વલ્લાહુ અક્બલમુ.

આગળ કયામતના ઈન્કારીઓની આ જાહેર શંકાનો જવાબ આપવામાં આવ્યો છે કે મૃત્યુ પછી જ્યારે માનવી માટી થઈ જશે અને તેના હાડકાં ક્ષત વિક્ષત થઈને વિખરાઈ જશે તો તેને ફરીવાર એકઠાં કરી કઈ રીતે જીવીત કરવામાં આવશે ? તેનો જવાબ **بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نَسُوْا بَنَاتَهُ** માં આપવામાં આવ્યો, તેનો ખુલાસો એ છે કે તમને તો એના ઉપર તાજજુબ છે કે મય્યતના મૃત શરીરના વિખરાયેલા અવશેષો અને ક્ષત વિક્ષત હાડકાંઓ કઈ રીતે એકઠાં કરવામાં આવશે અને તેને ફરીવાર જીવીત કઈ રીતે કરવામાં આવશે જ્યારે કે એ વાતનો પ્રથમ એક વખતે સાક્ષાત્કાર થઈ ચૂક્યો છે કે માનવીનું અસ્તિત્વ કે જે દુનિયામાં ભરણ પોષણ પામી વૃદ્ધિ કરતું રહે છે તે જગતભરના વિવિધ પ્રદેશો અને ખૂણાઓના વિભાગો અને રજકણોથી બને છે તો જે સંપૂર્ણ શક્તિશાળી જાતે પ્રથમ વખતે સમગ્ર દુનિયામાં વિખરાયેલા રજકણોને એક માનવીના અસ્તિત્વમાં એકઠા કરી દીધા હતા શું હવે ફરીવાર એકઠા કરી લેવું તેના માટે મુશ્કેલ હશે ? અને જે રીતે પ્રથમ તેના ઢાંચામાં પ્રાણ નાંખી તેને જીવીત કર્યો હતો શું ફરીવાર આવું કરવું કોઈ આશ્ચર્યની બાબત છે ?

માનવીના શરીરના અસ્તિત્વ વિશે અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની કુદરતની આશ્ચર્યજનક કારીગીરી :

વિચાર એના ઉપર કરો કે એક માનવી જે કદ અને કાઠી તથા રંગ અને સ્વરૂપ ઉપર પ્રથમ પેદા કરવામાં આવ્યો હતો અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની કુદરત બીજીવાર પણ તેના અસ્તિત્વમાં તે જ બધી વસ્તુઓને કોઈપણ પ્રકારના

મા'મૂલી તફાવત વિના એકઠું કરી દેશે, જ્યારે કે આ અબજો ખરબો માનવો દુનિયાની શરૂઆતથી લઈ ક્યામત સુધી પેદા થતા રહ્યા અને ફના થતા રહ્યા, કોઈની મજાલ છે કે આ બધી શકલો સૂરત અને કદ કાઠીના સ્વરૂપોને અલગ અલગ યાદ પણ રાખી શકે અને તેના જેવું ફરીવાર બનાવવું તો ઘણું મોટું કામ છે પરંતુ અલ્લાહ તઆલાએ આ આયતમાં કહ્યું કે અમે માત્ર એ વસ્તુ ઉપર જ શક્તિ નથી ધરાવતા કે બધા મોટા મોટા અવયવો અને અવશેષો ફરીવાર જેવાને તેવા બનાવી દઈએ બલકે અમે માનવીના અસ્તિત્વની નાનામાં નાની વસ્તુને પણ બરાબર એ જ પ્રમાણે બનાવી દઈશું જે રીતે કે તે પહેલાં હતી. તેમાં માણસની આંગણીઓના ટેરવાંઓનું ખાસ વર્ણન કર્યું કે તે સૌથી નાનો ભાગ છે, જ્યારે આ નાના ભાગને ફરીવાર બનાવવામાં ફરક નહીં આવે તો પછી મોટા મોટા અવયવો હાથ પગ વગેરેમાં તો કઈ રીતે ફરક આવી શકે છે !

જો વિચાર કરવામાં આવે તો કદાચ આંગણીઓના ટેરવાંઓને વિશિષ્ટ રીતે વર્ણન કરવામાં એ તરફ પણ ઈશારો છે કે અલ્લાહ તબારક વ તઆલાએ એક માનવીને બીજા માનવીથી અલગ ઓળખ આપવા માટે તેના સમગ્ર શરીરમાં એવી ખાસિયતો રાખી છે જેનાથી તેની આગવી ઓળખ થાય છે અને તે બીજાથી અલગ પડે છે. ખાસ કરીને માણસનો ચહેરો જે થોડાક જ ચોરસ ઈંચથી વધારે નથી હોતો, તેની અંદર અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની કુદરત એવી એવી વિશેષતાઓ મૂકી છે કે અબજો માનવીઓમાં એકનો ચહેરો બીજા સાથે બિલકુલ એ પ્રમાણે નથી મળતો કે કોઈ સુક્ષ્મ ફરક પણ બાકી ન રહે. માનવીની જીભ અને તેની ગળું બિલકુલ એક જેવું જ હોવા છતાં તે બીજાઓ કરતાં એવી વિશિષ્ટતા ધરાવે છે કે બાળક, વૃદ્ધ, સ્ત્રી અને પુરુષના અવાજો અલગથી ઓળખી શકાય છે અને દરેક માનવીનો અવાજ અલગ અલગ ઓળખવામાં આવે છે, એનાથી વધારે આશ્ચર્યની વાત માનવીના અંગૂઠા અને આંગણીઓના ટેરવાં છે કે તેના ઉપર જે છાપ (ફિંગરપ્રિન્ટ) હોય છે તે ક્યારેય એક વ્યક્તિથી બીજા વ્યક્તિની સાથે મેળ નથી ખાતા; માત્ર અડધા ઈંચની જગ્યામાં આવી વિશિષ્ટતા કે અબજો માનવીઓના આવા ટેરવાંઓ સરખા હોવા છતાં એક ટેરવાંની છાપ બીજાને મળતી નથી અને જૂના તથા નવા દરેક સમયકાળમાં અંગૂઠાના નિશાનને એક ખાસ ફરક બતાવનારી વસ્તુ ઠરાવવામાં આવી અને અદાલતી ફેસલાઓ પણ

તેના ઉપર પ્રાચીન સમયથી થતા ચાલ્યા આવે છે અને કળાના માહિતગારો અને સંશોધકોથી જાણ થઈ કે આ બાબત માત્ર અંગૂઠામાં જ નથી બલકે દરેક આંગણીઓના ટેરવાંની છાપમાં પણ આ જ પ્રકારની વિશિષ્ટતા હોય છે.

આ સમજી લીધા પછી ફિંગરપ્રિન્ટ એટલે કે આંગણીઓના ટેરવાંની છાપને વિશિષ્ટ રીતે વર્ણન કરવા પાછળનો હેતુ આપોઆપ સમજમાં આવી જાય છે અને તેનો અર્થ એ છે કે તમે તો એના ઉપર તાજજુબ કરો છો કે માનવી ફરીવાર જીવિત કેવી રીતે થશે ? જરા એનાથી આગળ વિચારો અને જુઓ કે માત્ર જીવિત જ નહીં થાય બલકે પોતાની પાછલી શકલ સૂરત અને તેના દરેક વિશિષ્ટ લક્ષણની સાથે જીવિત થશે, એટલે સુધી કે અંગૂઠા અને આંગણીઓના ટેરવાંની છાપ જેવી રીતે પ્રથમ પેદાઈશ વખતે હતી તે જ નિશાન અને ઓળખચિહ્નો બીજી પેદાઈશ વખતે જેવાને તેવા હશે. فَبَارِكِ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

لَيْفَجْرَ أَمَامَهُ માં શબ્દ أَمَامَهُ (અમામ) બં ફત્વે હમ્લા "સામે અને ભવિષ્ય"ના અર્થમાં છે, તેથી આયતનો ભાવાર્થ એ થશે કે કાફિર અને ગાફેલ માનવી અલ્લાહ તઆલાની સંપૂર્ણ કુદરતના આ સાક્ષાત્કારોમાં ચિંતન નથી કરતો કે તેથી કરીને ભવિષ્યના ઈન્કાર અને જૂઠાડવા ઉપર અફસોસ અને પસ્તાવા કરી પોતાના ભવિષ્યને સુધારી લે બલકે ભવિષ્યમાં પણ તે એવું જ ઈચ્છતો રહે છે કે તે પોતાના કુફ્ર અને શિર્ક તથા ઈન્કાર અને જૂઠાડવા ઉપર અડગ રહે.

فَادَابَرِقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ આ કયામતની હાલતનું વર્ણન છે بَرِقَ (બરિક) બં ફત્વે બાઅ અને બ કસૂરે રાઅનો અર્થ એ છે કે આંખ અંજાઈ ગઈ અને જોઈ ન શકી. કયામતના દિવસે બધાની આંખો અંજાઈ જશે, કોઈપણ વસ્તુને દષ્ટિ ટકાવી જોઈ શકશે નહીં خَسَفَ الْقَمَرُ એ خُسُوفٌ (ખસૂફ)થી બને છે જેનો અર્થ પ્રકાશ સમાપ્ત થઈને અંધકાર થઈ જવાનો છે. ભાવાર્થ એ છે કે ચંદ્ર અપ્રકાશિત થઈ જશે, આગળ وَالْقَمَرُ وَالشَّمْسُ માં એ બતાવવામાં આવ્યું કે માત્ર ચાંદ જ પોતાનો પ્રકાશ ગુમાવશે નહીં બલકે સૂર્ય પણ અપ્રકાશિત થઈ જશે જેના વિશે દુનિયાના સંશોધકોનું એવું કહેવું છે કે અસલ પ્રકાશ સૂર્યનો છે, ચંદ્રનો પ્રકાશ પણ સૂર્યના પ્રકાશને પરાવર્તિત કરે છે. અલ્લાહ તબારક વ તઆલાએ કહ્યું કે કયામતના દિવસે આ ચંદ્ર અને સૂર્ય બંને

એક જ પરિસ્થિતિમાં એકઠા કરી દેવામાં આવશે, તે બંને અપ્રકાશિત થઈ જશે અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે ચંદ્ર અને સૂર્યના એકઠા થઈ જવાનો ભાવાર્થ એ છે કે તે દિવસે ચંદ્ર અને સૂર્ય બંને એક જ ક્ષિતિજેથી ઊગશે જેમકે અમુક રિવાયતોમાં આવ્યું છે. વલ્લાહુ અઅલમુ.

يُنَبِّؤُا الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ એટલે કે તે દિવસે માનવીને બતાવી દેવામાં આવશે કે તેણે આગળ શું મોકલ્યું અને પાછળ શું છોડ્યું ?

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ (રદિ.) અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)એ ફરમાવ્યું કે જે નેક કામ પોતાની મોતથી પહેલાં કરી લેવામાં આવે તે આગળ મોકલી દીધું અને જે નેક કામ અથવા ખરાબ કામ લાભદાયક અથવા નુકસાનકારક કોઈ રીતભાત કે કોઈ રીતરિવાજ એવો છોડ્યો કે જેના ઉપર પાછળથી આવનાર લોકો પણ અમલ કરે તો તે પાછળ છોડ્યું (તેનો સવાબ અથવા અઝાબ તેને મળતો રહેશે). હઝરત કતાદહ (રદિ.)એ કહ્યું કે مَا قَدَّمَ થી ભાવાર્થ તે નેક કામ છે જે પોતાની જિંદગીમાં કરી ગુઝર્યો અને مَا أَخَّرَ થી ભાવાર્થ તે નેક કામ છે જેને તે કરી શકતો હતો પરંતુ તે કર્યું અને પોતાની ફરસદના સમયને વ્યર્થ બરબાદ કર્યો.

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ (બસીર) અને بَصِيرَةٌ (બસીરહ)નો અર્થ "જોનારો" પણ થાય છે અને બસીરહનો અર્થ દલીલ તરીકે રજૂ કરવાનો પણ થાય છે, જેમકે કુર્આને કરીમમાં પણ છે قَدْ جَاءَ كُمْ بَصَائِرٌ (બસાઈર) એ بَصِيرَةٌ (બસીરહ)નું બહુવચન છે અને તેનો અર્થ દલીલ તરીકે રજૂ કરવાનો છે અને معاذير (મઆઝિર) એ عذر (ઊઝર)નું બહુવચન છે. આયતનો અર્થ એ છે કે જો કે અદાલતના કાયદાની રૂએ માનવીના બધા અમલોને મહશરમાં એક એક કરીને તેને બતાવવામાં આવશે પરંતુ વાસ્તવમાં તેને તેની જરૂરત નથી, કારણ કે તે પોતાના અમલોને સારી પેઠે જાણે છે, ખુદ એને ખબર છે કે તેણે શું શું કામ કર્યા હતા. વળી એ કે મહશરમાં પોતાના બધા જ ખરાબ કે સારા અમલોનો સાક્ષાત્કાર પણ તેની સામે થઈ જશે. કુર્આને કરીમે ફરમાવ્યું, ووجدوا ما عملوا حاضراً એટલે કે જે અમલ તેમણે દુનિયામાં કર્યા હતા તેને મહશરમાં હાજર અને સામે પામશે અને પોતાની

આંખોથી જોઈ લેશે. અહીંયાં જે વ્યક્તિને પોતાના નફ્સ ઉપર બસીરહ હોવાનું કહ્યું છે તેનો આ જ ખુલાસો છે.

જો બસીરહનો અર્થ દલીલ તરીકે લેવામાં આવે તો અર્થ એ છે કે માનવી પોતે પોતાના નફ્સ ઉપર દલીલ સ્વરૂપે હશે, જો તે તેનો ઈન્કાર કરશે તો પણ તેના અવયવો સ્વીકાર કરશે પરંતુ માનવી પોતાના ગુનાહો અને ભૂલોને જાણવા છતાં બહાનાબાજી છોડશે નહીં અને પોતાના કરેલાનું બહાનું વર્ણન કરતો જ રહેશે; તે આ અર્થમાં છે *ولو القى معاذيره*

આટલે સુધી કયામતની પરિસ્થિતિઓ અને તેના અહેવાલનું વર્ણન હતું અને આગળ પણ આ જ આવનાર છે. વચ્ચે ચાર આયતોમાં રસૂલે કરીમ صلی اللہ علیہ وسلمને એક ખાસ સૂચના આપવામાં આવી છે જે વહી નાઝિલ થવાના સમયે નાઝિલ થયેલી આયતો વિશે છે, તે એ કે જ્યારે હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) કુર્આને કરીમની અમુક આયતો લઈને આવતા હતા તો રસૂલે કરીમ صلی اللہ علیہ وسلمને તેમના પઢવાના સમયે એક તો એવી ફિકર થતી હતી કે ક્યાંક તેને સાંભળ્યા પછી તે પઢવામાં કોઈ ફરક ન આવી જાય અને બીજી ફિકર એ થતી હતી કે તેનો કોઈ ભાગ, કોઈ વાક્ય દિમાગમાંથી નીકળી જાય અને ભૂલી જાય જેથી તેમાં કોઈ ફરક આવી જાય તેથી આપ صلی اللہ علیہ وسلمને જે સમયે હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) આયતો સાંભળાવતા તો રસૂલે કરીમ صلی اللہ علیہ وسلم તેમની સાથે સાથે પઢતા અને જીભને જલદી જલદી હલાવતા હતા કે વારંવાર પઢીને તેને યાદ કરી લે. આપ صلی اللہ علیہ وسلمની આ મહેનતને દૂર કરવા માટે આ ચાર આયતોમાં અલ્લાહ તબારક વ તઆલાએ કુર્આને કરીમને સહીહ પઢવાની અને પછી તેને યાદ કરવાની અને પછી તેને મુસલમાનો સામે એ જ પ્રમાણે રજુ કરાવી દેવાની જવાબદારી પોતે લઈ લીધી અને રસૂલે કરીમ صلی اللہ علیہ وسلمને કહ્યું કે તમે એ હેતુથી જીભ જલદી જલદી ચલાવવાની તકલીફ ન ઉઠાવો. *بِهِ لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ* નો આ જ ભાવાર્થ છે, પછી કહ્યું *فَإِذَا قَرَأَهُ فَأَتَّبِعْ قُرْآنَهُ* એટલે કે તે બધી જ આયતોને તમારા દિલમાં એકઠી કરી દેવી પછી તેને એ જ પ્રમાણે તમારી પાસે પઢાવી દેવું આ બધી અમારી જિમ્મેદારી છે તેથી તમે તેની ચિંતા છોડી દો અને કહ્યું *قُرْآنَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ* આ સ્થળે કુર્આન કિરાઅતના અર્થમાં છે કે જ્યારે અમે એટલે કે અમારા તરફથી જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) કુર્આન પઢે તો તમે સાથે સાથે ન પઢ્યા કરો બલકે

અમારા પઢ્યા પછી પઢ્યા કરો અને તે સમયે શાંતિથી મૌન રહી સાંભળ્યા કરો. અહીંયાં બધા જ ઈમામોની સર્વસહમતીએ **اتباع قرآن** (ઈતિબાએ કુર્આન)થી ભાવાર્થ એ છે કે જ્યારે જિબ્રઈલ (અલૈ.) પઢે તો તમે શાંતિથી મૌન રહી સાંભળો.

ઇમામની પાછળ મુક્તદીની કિરાઅત ન કરવાની એક દલીલ :

સહીહ હદીષમાં આવ્યું છે કે ઈમામને અનુસરણ માટે જ બનાવવામાં આવે છે તેથી મુક્તદીઓએ તેમનું અનુસરણ કરવું જોઈએ. જ્યારે તે રુકૂઅ કરે તો બધા રુકૂઅ કરી લે, જ્યારે તે સિજ્દહમાં જાય તો સૌ સિજ્દહમાં જાય. સહીહ મુસ્લિમની રિવાયતમાં આવ્યું છે કે જ્યારે ઈમામ કિરાઅત કરે તો ચૂપ રહીને સાંભળો **إِذَا قَرَأَ فَانصتوا** આ પણ ઈમામના અનુસરણના હેતુનું જ વર્ણન છે; રુકૂઅ અને સિજ્દહમાં તો ઈમામનું અનુસરણ એવા સ્વરૂપમાં હોય છે કે તેની સાથે સાથે રુકૂઅ અને સિજ્દહના ફરજો અદા કરવામાં આવે પરંતુ કિરાઅતનું અનુસરણ એ નથી કે તેની સાથે સાથે પઢવામાં આવે બલકે કિરાઅતનું અનુસરણ એ જ છે કે જ્યારે ઈમામ કિરાઅત કરે તો તમે ચૂપ રહીને સાંભળો. આ જ ઈમામ અબૂહનીફહ (રહ.)ની દલીલ છે અને અમુક બીજા ઈમામોનું પણ માનવું છે કે આ બાબતે ઈમામની પાછળ મુક્તદીએ કિરાઅત કરવી જોઈએ નહીં. વલ્લાહુ અઅલમુ.

અંતે કહું, **ان عَلَيْنَا بَيِّنَاتٌ** તેનો ભાવાર્થ એ છે કે તમારે એ ફિકર પણ પોતાના ઉપર ન રાખવી જોઈએ કે નાઝિલ થયેલ આયતોનો સાચો ભાવાર્થ અને અર્થ શું છે ? તેને બતાવી દેવું અને સમજાવી દેવું પણ અમારી જ જવાબદારી છે. અમે કુર્આનના દરેકે દરેક શબ્દ અને તેના ભાવાર્થને તમારા ઉપર સ્પષ્ટ કરી દઈશું. આ ચાર આયતોમાં કુર્આન અને તેની તિલાવત વગેરે વિશે હુકમો વર્ણન કર્યા પછી આગળ ફરી કયામતના અહેવાલ અને પ્રસંગોનો જ બાકી ભાગ વર્ણન કરવામાં આવે છે. અત્રે એક સવાલ એ પેદા થાય છે કે આ ચાર આયતોનો આગલી પાછલી આયતો સાથે સંદર્ભ અને જોડાણ શું છે ? ખુલાસામાં તેનું જોડાણ એ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે કે ચાર આયતોથી પહેલાં જે કયામતની પરિસ્થિતિઓમાં તેનું વર્ણન છે કે અલ્લાહ તઆલાનું જ્ઞાન એટલું વિશાળ છે કે જે

જે માણસ જે જે સ્વરૂપ અને કદ કાઠીમાં પ્રથમ હતો તે એવો જ ફરીવાર પેદા કરી દેવામાં આવશે. એટલે સુધી કે તેના આંગળીઓના ટેરવાંની છાપને પણ બિલકુલ જેવીને તેવી બનાવી દેવામાં આવશે જેમાં રતીભાર પણ ફરક થશે નહીં અને આવું ત્યારે જ થઈ શકે છે કે હક્ક તઆલા શા'નુહૂનું ઈલ્મ પણ અસીમ અને અનહદ હોય અને તેને સુરક્ષિત રાખવું પણ એક અજોડ બાબત છે, તેના સંદર્ભમાં રસૂલે કરીમ ﷺ ને આ ચાર આયતોમાં એવો દિલાસો આપવામાં આવ્યો કે તમે તો ભૂલી પણ શકો છો, નકલ કરવામાં ભૂલ થવાની સંભાવના પણ હોઈ શકે છે પરંતુ અલ્લાહ રબ્બુલ ઈજ્જત આ બધાથી શ્રેષ્ઠ અને ઉચ્ચ છે, તે વસ્તુઓની જવાબદારી પોતે અલ્લાહ તઆલાએ લીધી છે તેથી તમે કુર્આનના શબ્દોને સુરક્ષિત રાખવાની અથવા તેના અર્થો સમજાવવાની ફિકર ચિંતા અને જહેમત ઉઠાવવાનું છોડી દો, આ બધું કામ પોતે અલ્લાહ તઆલા પૂર્ણ કરશે. આગળ ફરી ક્યામતની પરિસ્થિતિઓનું વર્ણન છે.

نَاصِرَةٌ (નાઝિરહ)નો અર્થ "તાજું માજું" થાય છે, એટલે કે તે દિવસે અમુક ચહેરા પ્રફલિત અને તાજા માજા હશે. أَلَى رَبِّهَا نَاصِرَةٌ એટલે કે આ ચહેરા પોતાના પરવરદિગારને જોઈ રહ્યા હશે. તેનાથી સાબિત થયું કે આખિરતમાં જન્મતવાળાઓને અલ્લાહ તબારક વ તઆલાના દીદાર નસીબ થશે અને તેના ઉપર અહલે સુન્નત વલ જમાઅત અને બધા જ ઉલમા ફુકહાનો ઈજ્માઅ છે, માત્ર મોઅતઝિલા અને ખવારિજ તેના ઈન્કારી છે. ઈન્કારનું કારણ ફિલસૂફીયુક્ત તાર્કિક શંકાઓ છે કે આંખથી જોનારા અને જેને જોવામાં આવે તે બંને વચ્ચેના અંતર માટેની જે શરતો છે તેમાં સર્જનહાર અને સર્જન વચ્ચે તેનું પ્રમાણ શક્ય નથી હોઈ શકતું પરંતુ અહલે સુન્નત વલ જમાઅતનો મત એ છે કે આખિરતમાં અલ્લાહ તબારક વ તઆલાના દર્શન અને ઝિયારત આ બધી શરતોથી બાકાત હશે, ન તો કોઈ દિશા કે વિસ્તાર સાથે તેનો કોઈ સંબંધ હશે અને ન જ કોઈ ખાસ શકલ સૂરત કે કદ કાઠી સાથે. હદીષની રિવાયતોથી આ વિષય વધારે ખુલાસાથી સાબિત થાય છે અલબત્ત આ દર્શન અને ઝિયારતમાં જન્મતવાળાઓના વિવિધ દરજ્જાઓ હશે, અમુકને આ ઝિયારત દર અઠવાડિયે જુમ્હાના દિવસે પ્રાપ્ત થશે, અમુકને દરરોજ સવાર સાંજ અને અમુકના માટે આવી પરિસ્થિતિ દરેક હાલતમાં રહેશે. (મઝહરી)

كَأَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ۖ وَقِيلَ مَنْ سَرَّاقٌ ۖ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ۖ وَالتَّتَفَتِ السَّاقُ ۖ
بِالسَّاقِ ۖ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ۖ

પાછલી આયતોમાં ક્યામતનો હિસાબ ક્રિતાબ અને જન્મ તથા દોઝખની અમુક પરિસ્થિતિઓ વર્ણન કર્યા પછી આ આયતમાં માનવીનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું કે પોતાના મૃત્યુને ન ભૂલો, મોત પહેલાં પહેલાં ઈમાન અને નેક અમલો તરફ આવી જાઓ જેથી આખિરતમાં છુટકારો મળે. પ્રસ્તુત આયતમાં મોતનો નકશો એ રીતે ખોલવામાં આવ્યો કે બેદરકાર માનવી ભૂલમાં રહે છે એટલે સુધી કે મોત માથા ઉપર આવીને ઊભી થાય છે અને روح તરફ એટલે કે ગળાની હાંસડી સુધી આવીને રૂહ ફસાઈ જાય છે અને બીમારની દેખરેખ રાખનાર લોકો દવા અને ઉપચારથી હાથ ધોઈ નાંખી ઝાડફૂંક કરનારાઓને શોધવા લાગે અને એક પગની પિંડી બીજા પગની પિંડી ઉપર લપેટાવા લાગે તો આ સમય અલ્લાહ તઆલાની પાસે જવાનો આવી ગયો, હવે ન તો કોઈ દુઆ કબૂલ થશે ન જ કોઈ અમલ; તેથી બુદ્ધિશાળી માટે એ જરૂરી છે કે આવો સમય આવતા પહેલાં પોતાની સુધારણાની ફિકર ચિંતા કરે. وَالَّتَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ માં શબ્દ سَاقٍ (સાક)નો પ્રખ્યાત અર્થ "પગની પિંડી" છે અને પગની પિંડીનું એકબીજા ઉપર લપેટાવાથી ભાવાર્થ એ પણ હોઈ શકે છે કે તે સમય વિવશતા અને બેચેનીનો હોય છે કે એક પિંડી બીજી પિંડી ઉપર મારે અને ભાવાર્થ એ પણ હોઈ શકે છે કે જો એક પગ બીજા પગ ઉપર મૂક્યો છે અને તેને હલાવવા ઈચ્છે છે તો તેને હલાવી પણ નથી શકતો, તેનામાં એટલી શક્તિ પણ નથી હોતી.

(શુઅબી)

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ (રદિ.)એ ફરમાવ્યું કે અત્રે બે ساقون (સાકુ)થી અર્થ બંને જહાન એટલે કે દુનિયા અને આખિરત છે અને આયતનો ભાવાર્થ એ છે કે તે સમયે દુનિયાનો અંતિમ દિવસ અને આખિરતનો પ્રથમ દિવસ ભેગો થયો છે તેથી બમણી મુસીબતમાં સંડોવાયેલ છે. દુનિયાથી જુદાઈનો ગમ અને આખિરતના મા'મલાની ફિકર ચિંતા. વલ્લાહુ અઅલમુ.

وَيُلُّ أَوْلَى (અવલા) એ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى

(વયૂલ)થી બનેલ છે. "વયૂલ"નો અર્થ "નાશ થવાનો અથવા બરબાદ થવાનો" છે. અહીંયાં તે વ્યક્તિ માટે કે જેણે કુફ્ર અને જૂઠાડવાને જ પોતાની પ્રકૃતિ બનાવી રાખી અને દુનિયાના માલ અને દોલતમાં મસ્ત રહ્યો પછી એવી જ હાલતમાં મરી ગયો તેના માટે ચાર વખતે શબ્દ "હલાકત અને બરબાદી" ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો એટલે કે મૃત્યુ સમયે, પછી મૃત્યુ બાદ કબરમાં, પછી હિસાબ કિતાબ વખતે, પછી જહન્નમમાં દાખલ થવાના સમયે આ બરબાદી અને મુસીબત જ તારો હિસ્સો છે.

اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَدْرِ عَلٰى اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰى કાબૂમાં મોત અને જિંદગી તથા સમગ્ર વિશ્વ છે શું તે એ બાબત ઉપર શક્તિ નથી ધરાવતો કે મૃતને ફરી જીવંત કરે ? રસૂલે કરીમ صلوات الله عليه એ કહ્યું કે જે વ્યક્તિ સૂરએ ક્યામહની આ આયતની તિલાવત કરે તો તેણે કહેવું જોઈએ بَلٰى وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكَ વત્તીનની અંતિમ આયત اَللّٰهُ بِاَحْكَمِ الْحَاكِمِيْنَ પઢવાના સમયે પણ કહેવાની તાલીમ આપવામાં આવી છે અને આ જ હદીષમાં એ પણ કહ્યું કે જે વ્યક્તિ સૂરએ મૂરસિલાતની આ આયત بَعْدَهُ يُؤْمِنُوْنَ ઉપર પહોંચે તો તેણે اٰمَنَّا بِاللّٰهِ (આમન્ના બિદલાહ) કહેવું જોઈએ.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْقِيَمَةِ بِحَمْدِ اللّٰهِ ۲۸ رَجَبُ ۱۳۹۹ هـ

સૂરએ કિયામહ પૂર્ણ થઈ. અલ્લહુમ્દુલિલ્લાહ !

તારીખ : ૦૪ નવેમ્બર ૨૦૧૪ મુતાબિક ૧૦ મુહર્રમ ૧૪૩૬ હિજરી.

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી